

Pregledni naučni rad

UDK 336.745: 339.13.012.42(1-773)

DOI 10.7251/SVR1919096Z

UTICAJ SVJETSKJE BANKE NA EKONOMIJE ZEMALJA U RAZVOJU

MA Nemanja Župljanin¹

Kompanija Bonfanti, srl, Bergamo, Italy

Apstrakt: Tokovi kapitala, zajedno sa trgovinskim tokovima i transferom tehnologije, predstavljaju najznačajnije oblike međusobne povezanosti nacionalnih ekonomija u okviru međunarodnog ekonomskog sistema. Iskustva posljednjih nekoliko decenija ukazuju na značajne kvantitativne i kvalitativne promjene u tokovima kapitala u međunarodnim okvirima. Posebno se to odrazilo na odnose između industrijski razvijenih zemalja i zemalja u razvoju. Naime, upravo su ovi odnosi imali za posledicu izbijanje krize spoljne zaduženosti velikog broja zemalja u razvoju, ili tranziciji², koji je, bez sumnje, postao centralna tačka stabilnosti, odnosno nestabilnosti postojećeg međunarodnog ekonomskog sistema.

Istovremeno, ta kriza je potvrdila tezu o sve većoj međusobnoj povezanosti i međuzavisnosti razvijenih zemalja i zemalja u razvoju i tranziciji u rješavanju ključnih pitanja razvoja svjetske ekonomije. Pokazalo se da je izbijanje krize spoljne zaduženosti zemalja u razvoju početkom osamdesetih godina prošlog vijeka direktna posledica drastičnog smanjenja netto priliva inostranih finansijskih resursa iz industrijski razvijenih zemalja u zemlje u razvoju, odnosno smanjenja tzv. **pozitivnog transfera resursa**.

Osnovni cilj i zadatak ovog rada je da istraži mjesto i ulogu Svjetske banke, odnosno da objasni uticaj Svjetske banke na ekonomije zemalja u razvoju.

Ključne riječi: *Svjetska banka, aktivnosti, kriza, opraštanje duga.*

UVOD

Države, njihove vlade, kompanije, preduzetnici i potrošači svjesni su da njihova sadašnja i buduća pozicija sve više zavisi, ne samo od toga šta se događa u njihovom vlastitom mjestu, opštini, gradu, regionu i zemlji, nego i od toga šta se događa u svijetu, u bližem i širem okruženju. Države i preduzeća u njima postaju međusobno sve zavisnije.

Potrošači primjećuju da se njihovo lokalno tržište mijenja iz dana u dan, da u svojim lokalnim prodavnicama, pored domaćih, mogu da kupe

---

¹ Nemanja S. Župljanin zaposlen je u italijanskoj firmi Bonfanti, srl, Bergamo, Italija. e-mail: nemanja.zupljanin@gmail.com

² Proces prelaska jedne zemlje iz komunističkog, jednopartijskog sistema u višepartijski demokratski sistem. Na polju ekonomije tranzicija znači prelazak iz komandne u tržišnu ekonomiju i obuhvata : liberalizaciju, stabilizaciju, privatizaciju, prestrukturiranje. Ekonomija od A do Š, Milica Bogdanović, Lazar Šestović _Dosije 2002.

i raznovrsna dobra proizvedena u drugim zemljama, kao i da koriste razne usluge, ne samo domaćih nego i stranih kompanija, kao što su bankarske, transportne, poštanske, telefonske, turističke i dr.

Lokalna tržišta dobara i usluga gube svoju tradicionalnu dimenziju, postaju dio svjetskog, globalnog tržišta. Novostvorena situacija primorava lokalna preduzeća da se takmiče sa inostranim preduzećima na svom domaćem tržištu, da se bore za svoje lokalne potrošače koji u odnosu na njih postaju tržišno sve nezavisniji.

Novac nema upotrebnu vrijednost, što zna svaki ekonomista. Ne možemo ga ni obući, ni jesti, niti se njime grijati. Ne možemo od novca izgraditi krov nad glavom. A bez hrane, ogreva, odjeće, skloništa - nema života. To su vitalni resursi. Ipak, novac (papirna priznanica) danas je postao vrijednost sama za sebe, a finansijske transakcije (razmjena papirnih priznanica) posebna vrsta društvene nadogradnje, koja je utkana u sve druge stvarne vrijednosti. Proizvodnja novca (finansijska industrija) dobila je status svake druge proizvodnje. Pa, iako bankari stvarno ne privređuju (ne stvaraju upotrebne vrijednosti) oni su postali glavni nosioci ekonomskog razvoja danas najrazvijenijih zemalja svijeta.

Ipak, ne možemo baciti vreću para (od direktnih stranih investicija) na gradilište i očekivati da na tom mjestu nikne zgrada. Zgradu moraju podići radničke ruke. Dakle, novac nam nije potreban da bismo nešto sazidali. Ali, uz nametanje novca kao temelja za početak gradnje, praktično se isisava i prisvaja prava vrijednost u zamjenu za "ništa". I to je sistem na kome počivaju direktne inostrane investicije.

Liberalizam³ je imao za cilj da otvori sve državne granice. Sada kada su otvorene, cio svijet može da funkcioniše kao jedna ekonomija koju treba nadzirati iz jednog mjesta u saradnji sa svim akterima globalne ekonomije.

Tokovi kapitala, zajedno sa trgovinskim tokovima i transferom tehnologije, predstavljaju najznačajnije oblike međusobne povezanosti nacionalnih ekonomija u okviru međunarodnog ekonomskog sistema. Iskustva posljednjih nekoliko decenija ukazuju na značajne kvantitativne i kvalitativne promjene u tokovima kapitala u međunarodnim okvirima. Posebno se to odrazilo na odnose između industrijski razvijenih zemalja i zemalja u razvoju. Naime, upravo su ovi odnosi imali za posljedicu izbijanje krize spoljne zaduženosti velikog broja zemalja u razvoju, ili tranziciji⁴, koji je bez sumnje postao centralna tačka stabilnosti, odnosno nestabilnosti

---

³ Doktrina o što je moguće većoj ulozi tržišta i konkurencije u procesu koordiniranja ekonomskih aktivnosti. Državi se ostavljaju samo one aktivnosti koje tržište ne može da reguliše ili koje su neophodne za otpočinjanje uspješne tržišne utakmice, - Ekonomija od A do Š, Milica Bogdanović, Lazar Šestović, Dosije, Beograd, 2002.

⁴ Proces prelaska jedne zemlje iz komunističkog, jednopartijskog sistema u višepartijski demokratski sistem. Na polju ekonomije tranzicija znači prelazak iz komandne u tržišnu ekonomiju i obuhvata: liberalizaciju, stabilizaciju, privatizaciju, prestrukturiranje. Ekonomija od A do Š, Milica Bogdanović, Lazar Šestović _Dosije 2002.

postojećeg međunarodnog ekonomskog sistema. Istovremeno, ta kriza je potvrdila tezu o sve većoj međusobnoj povezanosti i međuzavisnosti razvijenih zemalja i zemalja u razvoju i tranziciji u rješavanju ključnih pitanja razvoja svjetske ekonomije. Pokazalo se da je izbijanje krize spoljne zaduženosti zemalja u razvoju početkom osamdesetih godina prošlog vijeka direktna posljedica drastičnog smanjenja netto priliva inostranih finansijskih resursa iz industrijski razvijenih zemalja u zemlje u razvoju, odnosno smanjenja tzv. **pozitivnog transfera resursa**.

1. RAZVOJNI CILJEVI SVJETSKE BANKE

Iako je Svjetska banka velika institucija sa širokim spektrom funkcija, svoje djelovanje prvenstveno fokusira na postizanje “milenijumskih razvojnih ciljeva” (MDGs). Milenijumska deklaracija, potpisana od strane 189 zemalja u septembru 2000. godine na milenijumskom samitu Ujedinjenih nacija, predstavlja ujedinenost zemalja u odluci da kreiraju okruženje, i na nacionalnom i na globalnom nivou podjednako, koje će voditi razvoju i eliminaciji siromaštva.

Milenijumski ciljevi Svjetske banke su bili:

1. Iskorijeniti ekstremno siromaštvo i glad – do 2015. godine prepoloviti broj ljudi koji žive u ekstremnom siromaštvu i koji gladuju;
2. Postići univerzalno primarno obrazovanje – osigurati do 2015. godine da sva djeca imaju mogućnost da kompletiraju cjelokupno primarno obrazovanje;
3. Promovisati jednakost polova i osnažiti položaj žena – eliminisati nejednakost polova u primarnom i sekundarnom obrazovanju do 2015. godine;
4. Reducirati mortalitet djece – do 2015. godine reducirati za dvije trećine smrtnu stopu djece ispod pet godina starosti.
5. Unaprijediti zdravlje majki - do 2015. godine reducirati za tri četvrtine smrtnu stopu žena prouzrokovanu trudnoćom;
6. Borba protiv HIV virusa, malarije i drugih bolesti – do 2015. godine zaustaviti širenje HIV virusa, malarije i drugih velikih bolesti;
7. Osigurati ekološku održivost - integrisati principe održivog razvoja u politiku zemlje i spriječiti daljnji gubitak ekoloških resursa. Do 2015. godine prepoloviti broj ljudi koji nemaju pristup čistoj i sigurnoj vodi. Do 2020. godine značajno unaprijediti živote ljudi u najmanje 100 miliona siromašnih domova.
8. Razviti globalno partnerstvo za razvoj – daljnji razvoj otvorene, pravno bazirane, nediskriminišuće razmjene i finansijskog sistema. Zemlje u razvoju treba podsticati da implementiraju strategije za produktivnije poslove, da sarađuju sa farmaceutskim kompanijama i privatnim sektorom kako bi se omogućio pristup novim tehnologijama koje donose prednosti.

Danas MDGs ujedinjuje nastojanja svih organizacija koje rade na razvoju. Ciljevi predstavljaju onaj nivo svjetskog konsenzusa na kojem bi se reduciralo siromaštvo u kratkom i dugom roku. MDGs nisu novosti za Banku. Prvi od ciljeva, smanjenje siromaštva je dalekosežni cilj banke već dugi niz godina. Ono što je novo su smjernice i krajnji rokovi za proces monitoringa ka dostizanju tih ciljeva.

I pored činjenice određenog napretka u razvoju, ne može se biti zadovoljan postignutim. Razvoj je I nejednak i previše spor. Veliki broj zemalja će dostići MDGs samo ako dobiju značajnu podršku od drugih zemalja ili međunarodnih institucija. Većina projekata koji su primili finansijsku i tehničku pomoć od Svjetske banke su prošli kroz određen broj koraka poznatih kao “projektni ciklus”. Koraci koji su uključeni u ciklus trebaju osigurati da dati projekat odgovara nacionalnoj dugoročnoj strategiji u cilju reduciranja siromaštva. Ciklus, takođe, osigurava da budući projekti budu dobro istraženi, dizajnirani i evaluirani s tim da različite strane (stakeholderi) trebaju biti uključene u cjelokupan process.

I prije same identifikacije željenih projekata, zemlje sa niskim dohotkom traže one fondove od Banke koji razvijaju dokument “Strategija smanjenja siromaštva” (Poverty Reduction Strategy Paper – PRSP). Dokument je koncept stvoren od strane nacionalne vlade u bliskim konsultacijama sa raznim lokalnim grupama, uključujući nevladine organizacije, grupe običnih građana, akademija, trgovinskih unija, zadruga, privatnog sektora i mladih ljudi. Ovaj proces je baziran na ideji da oni koji su najbliži lokalnim problemima znaju i najbolja potencijalna rješenja za te probleme.

PRSP uključuje analizu situacije siromaštva u okviru zemlje, izvor uzoraka, ključne socijalne indikatore (npr. informacije vezane za zdravstvo, obrazovanje i zapošljavanje) i postojeći vladin program. Dokument, takođe, objašnjava ciljeve za unapređenje, npr. kvaliteta obrazovanja, pristupa čistoj vodi i ekonomskom razvoju.

Nakon okončanja PRSP-a, vlada zemlje se konsultuje sa Bankom, drugim donatorima i stakeholderima. Banka potom razvija “Strategiju pomoći zemlji” (Country Assistance Strategy - CAS) baziranu na prioritetima zemlje koji su glavne crte u PRSP-u.

Svjetska banka radi sa službenicima lokalne vlasti, građanima, predstavnicima nevladinih organizacija, poslovnim ljudima i drugim relevantnim grupama kako bi identifikovali, planirali i ispunili stotine razvojnih projekata širom svijeta. Putem ovih projekata, Banka djeluje da osigura bolje razvojne programe i inicijative. Najzad, ove aktivnosti pomažu da se smanji opterećenje dugovanja u svjetski najsiromašnijim zemljama.

Stepen izgrađenosti i razvijenosti infrastrukture je od ključnog značaja za razvoj mnogih zemalja. Radi se o dostavljanju esencijalnih usluga koje ljudi trebaju kako bi održali bazni standard za život, kao što je snabdijevanje vodom, sanitarije, električna energija, putevi i telekomunikacije. Banka je shvatila da su upravo ove usluge veoma značajne za postizanje milenijumskih ciljeva.

2. PREZADUŽENOST I OPROST DUGA

Pod inicijativom velikih međunarodnih zajmodavaca, uključujući Svjetsku banku i Međunarodni monetarni fond, je dogovoreno da se poništi više od dvije trećine neplaćenog duga zemalja koje su kvalifikovane za program. U 1996. godini je lansiran novi fond pod naslovom HIPC (Highly Indebted Poor Countries – najviše zadužene siromašne zemlje), sa ciljem pružanja pomoći siromašnim, ali prezaduženim zemljama na putu njihovih ekonomskih reformi ka tzv. samoodrživom razvoju.²³

To uključuje:

- predstavljanje bolje makroekonomske politike;
- kreiranje boljeg pravnog sistema;
- osnivanje pouzdanog i mjerljivog finansijskog sistema

Zemlje u razvoju i njihove vlade, takođe, u saradnji sa Bankom, razvijaju detaljni plan kako bi unaprijedili kvalitet javnih usluga te kvalitet života za siromašne. Kada zemlja obeća ovakvo nešto i ako je prihvaćeno od strane Banke, onda se to zove “tačka odluke” i oslobođenje duga se prihvata. Jednom kada se obećane reforme postignu, što predstavlja “tačku okončanja”, oslobađanje duga postaje permanentno. Mnoge zemlje u razvoju su posudile novac kako bi finansirali svoje projekte, naročito u 70-im i 80-im, kada su cijene za osnovna dobra bile visoke. Šok cijene goriva i globalna recesija u kasnim 70-im uzrokovale su pad cijena dobara, a zemlje koje su posudile novac, susrele su se sa otplatom visokog duga. Tokom 80-ih, pružanje zajmova je nastavljeno u nadi da će ove zemlje moći pronaći rješenje svojih problema. Brojni su razlozi, uključujući političke odluke koje su načinjene od strane vlade, što nije došlo do povećanja rasta. Domaći faktori su, takođe, igrali značajnu ulogu u povećanju duga. Mnoge zemlje srednjeg i niskog dohotka su nastavile trošiti preko svojih mogućnosti, sa visokom stopom razmjene i budžetskim deficitom, te niskom stopom štednje. One su posuđivale sve više, ali, često ti novi zajmovi nisu pretvarani u produktivne investicije, koje su trebale generisati sredstva za povrat. Kreditni fondovi nisu doprinijeli dugoročnom boljitku, jer nisu uspjeli da povećaju produktivnost i izvoz, kao što su planirali. Suše, poplave, građanski ratovi, slaba ekonomska politika i loša vlada, sve je to doprinijelo izgradnji još većeg duga. Neki krediti su uzeti samo iz razloga da se popravi, odnosno servisira već postojeći dug.

Svjetska banka, barem deklarativno, snažno podržava oslobađanje duga. Postoji nekoliko važnih tačaka o kojima treba prvenstveno diskutovati u sklopu davanja prijedloga za potpuno oslobađanje duga. Prvo, za takvo oslobađanje duga kojim bi se stvorili poželjni efekti, mora biti pružena puna pomoć bilo koje vrste. Od suštinskog je značaja da potpuno oslobađanje

---

³ Stojanov, D. (2000). *Međunarodne finansije u globalnoj ekonomiji*, Ekonomski fakultet Sarajevo, str. 239.

duga bude omogućeno na način da ne smanji finansijske resurse koji trebaju biti dostupni drugim siromašnim zemljama. Oslobođanje duga počinje odmah nakon “tačke odluke”, kada je ugovor sa parametrima programa postignut između zemlje i zajmodavca. HIPC koristi 27 od potencijalnih 38 zemalja. U nekim slučajevima, formulisanje strategije reduciranja siromaštva pod zahtjevom HIPC-a, traje duže nego što je to očekivano. To je zato što zemlje rade obimne konsultacije sa zainteresovanim stranama (stakeholderima). Podrazumijeva se da reformi treba vremena da se implementira i održava.

Nisu sve zemlje niskog dohotka patile krizu duga kao rezultat posuđivanja u 70-im i 80-im. Zemlje u istočnoj Aziji, Kina i Indija, u velikoj mjeri su otplatile svoje rate duga. One su sada sposobne privući značajne strane investicije i generisati rast, koji doprinosi redukciji siromaštva.

Sve zemlje pokušavaju da privuku strane investicije, što je od vitalnog značaja za rast njihovih ekonomija. Da bi se to postiglo, zemlje moraju uspostaviti kreditnu istoriju sa komercijalnim kreditorima i to demonstrirati potencijalnim investitorima, koji su u potrazi za novim potencijalnim lokacijama za investiranje. No, ako su im svi dugovi poništeni, zemlje mogu izgubiti svoj kredibilitet. Dugoročno gledano, ovo može stvoriti poteškoće za zemlje koje posuđuju novac i privlače strane investitore. Investitori, kao i lokalni preduzetnici, su privučeni poslovnom klimom koja se ogleda u promociji rasta. U poređenju sa bogatim zemljama, biznis u siromašnim zemljama je opterećen sa mnogo više regulative, administrativnih troškova, birokratije i odugovlačenja, te upola manjom zaštitom imovinskih prava. Siromašne zemlje imaju mnogo toga da urade kako bi razvile klimu u kojoj kompanije mogu da se razvijaju i doprinose zajednici.

2.1. Rezultati rada Svjetske banke

Još od svog osnivanja, Svjetska banka je doprinosila progresu u mnogom područjima. Posuđivanje od Banke i pružanje svog obimnog znanja i iskustva je pomoglo lokalnim zajednicama širom svijeta da utvrde svoje najznačajnije izazove. Banka je:

- Asistirala zemljama bivšeg Sovjetskog saveza i Istočnoj Europi u razvoju njihovih ekonomija do tačke na kojoj se velika grupa ovih zemalja kvalifikovala i bila primljena u članstvo Evropske unije;
- Sarađivala u borbi da se iskorjени opasna bolest zvana “Riječno sljepilo” u 11 zapadnoafričkih zemalja;
- Omogućila zemljama istočne Azije da izvedu milione stanovnika iz siromaštva u nekoliko zadnjih generacija, najviše putem pomoći razvoja ruralnim sredinama. Banka je, takođe, pružila finansijsku podršku tokom 1997. godine kada su se ove zemlje našle u teškoj finansijskoj krizi;
- Olakšala ulazak Kine u globalnu ekonomiju u kasnim 70-im putem savjeta i kredita;

- Pomogla Indiji da nadvlada nestašicu u 60-im putem podrške za svoju “zelenu revoluciju”, koja je značajno povećala proizvodnju riže i pšenice;
- Odigrala vitalnu ulogu u 40-im u rekonstrukciji Evrope i Japana nakon Drugog svjetskog rata.

Tokom prošla dva desetljeća, svijet je bio izložen potpunom procesu transformacije. Povećanje globalne međuovisnosti je donijelo istovremeno kako prilike, tako i enormne izazove. Pristup globalnoj informaciji putem radija, televizije i interneta je ispunio očekivanja boljeg životnog standarda. Rastući nivo demokratije je izrazito porastao, a s tim i organizacija civilnog društva.

U svjetlu ovih dramatičnih promjena u svijetu, Svjetska banka je započela niz reformi i novih metoda koje slijede svoju misiju u ranim 90-im. Jedna od najznačajnijih promjena u prioritetima Banke je bila odluka da fokusira više aktivnosti na reduciranje siromaštva. Oštriji fokus na redukciju siromaštva se gradi od saznanja da većina siromašnog stanovništva uopšte ne uspijeva da iskoristi mjere ekonomskih stimulansa, te se i dalje nastavlja borba sa siromaštvom.

2.2. Sveobuhvatni razvojni okvir – CDF

Još jedna značajna promjena u načinu na koji Banka djeluje je stigla u kasnim 90-im sa prihvatanjem “Sveobuhvatnog razvojnog okvira” (Comprehensive Development Framework – CDF). CDF predstavlja pristup kojim se razvija stav da zemlje vode svoj specifični razvoj i politiku redukcije siromaštva. Umjesto da odredi zemljama poseban način rukovođenja, Banka im omogućuje vrijedne instrumente i resurse sa kojima će postići svoje sopstvene razvojne potrebe i najbolje ih definisati. Banka sada ohrabruje i pomaže zemlje u razvoju putem njihovog sopstvenog dokumenta “Strategija redukcije siromaštva”, koja formira bazu za kredit od Banke i koja se godišnje ažurira. Izgradnjom CDF-a uključeno je:

- Sveobuhvatni i koordinisani pristup – uočeno je da su počesto odluke o razvojnim inicijativama iznesene na izoliran i fragmentiran način te stoga Banka stavlja veći naglasak na holistički pristup i dugoročne strategije.
- Izgradnja partnerstva – kako bi maksimizirala izvore i izvršila ekspertizu, Banka aktivno saraduje sa javnim, privatnim i sektorom civilnog društva.
- Lokalno vlasništvo – novi mehanizmi, kao što je obuhvatna dokumentovana strategija pripremljena od strane samih zemalja te postavljanje zemlje u rukovodeću poziciju.
- Dobra vladavina Banke postavlja u osnovi prioritet transparentnost, slobodu kretanja informacija i borbu protiv korupcije.
- Orijentacija na rezultate - određeni indikatori su razvijeni kako bi mogli izmjeriti obim u kojoj mjeri projekt Banke je dostigao cilj.

- Diverzifikovano i decentralizovano osoblje – postavka osoblja Banke se, takođe, mijenja. Ranije, osoblje Banke sa ekonomskom i finansijskom pozadinom je imalo nemoć, danas oni dolaze iz različitih disciplina kao što je zdravstvena zaštita, okoliš, obrazovanje i antropologija.
- Fokus na djeci i mladima – prepoznajući enormnu ulogu koju mladi ljudi mogu da igraju u razvoju, 2002. godine, Banka je osnovala Jedinicu za djecu i mlade koja će promovisati efikasan razvoj za ovu važnu grupu.
- Diversifikacija u prioritetima zajmova – reflektujući sve promjene, prioriteti zajmova Banke su se promijenili, diversifikovali su se. npr. 1970. godine, infrastrukturne investicije su predstavljale 58% kredita Banke i 4% ljudskog razvoja, a 2003. godine, infrastrukturni krediti predstavljaju 22% kredita Banke i 30% ljudskog razvoja.

Nadalje, međunarodne organizacije kao što su UNICEF, Svjetska zdravstvena organizacija i Svjetska banka rade na tome da spriječe nesposobnost invalida tako što:

- unapređuju zdravstvenu njegu u siromašnim zemljama za žene trudnice i djecu;
- omogućuju djeci sa invaliditetom da pohađaju školu i nauče vještine za lakše pronalaženje zaposlenja;
- uklanjaju mine.

Banka radi sa partnerima u međunarodnim zajednicama kako bi obavila svoje ekološke ciljeve i pomaže zemljama koje posuđuju da utvrde regionalne i globalne ekološke ciljeve putem “globalnih ekoloških olakšica”, koje predstavljaju nezavisno tijelo osnovano da podrži međunarodne ekološke ugovore.

3. KRITIČKI OSVRT NA AKTIVNOSTI SVJETSKE BANKE

Prema podacima Svjetske banke, u proteklim godinama, otkako odobrava velike kredite, broj stanovnika naše planete koji žive u siromaštvu počeo je padati. No, pitanje je kako stručnjaci Svjetske banke znaju do koje mjere su ove beneficije njihova zasluga, a kakvi bi rezultati bili da se nisu miješali. Zemlje istočne Europe su siromašnije nego prije 15 godina. Statistike ipak ukazuju da su zemlje koje su otvorile svoje granice trgovini ostvarile znatno veći napredak od zemalja koje su zanemarivale ili aktivno sprečavale trgovinu s inostranstvom i strana ulaganja.²⁷ Nasuprot tome, Dresner tvrdi da rezultati Međunarodnog monetarnog fonda pokazuju kako liberalizacija i ukidanje carina ne vode do razvoja u siromašnim zemljama.²⁸

---

²⁷ Burnuzović, T., Imširević, I. (1999). *Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond*, GRIN Sarajevo, str. 165.

²⁸ Dresner, S. (2003). *The Principles of Sustainability*, London, Earthscan.

U izvještaju Svjetske banke iz 1992. godine priznaje se kvalifikacija projekata kao neuspješnih u čak 37,5% projekata završenih do 1991. godine. U jednom drugom izvještaju Banka priznaje kako se 12 od 25 projekata proglašeni uspješnim, moglo proglasiti neuspješnim u trenutku kada su došli do svog završetka. Američki kongres je 2000. godine proveo istraživanje i ustanovio kako se čak 55-60% od svih projekata Banke može ocijeniti kao promašaj. U Africi, se ta brojka penje na preko 70% svih projekata.²⁹

Joseph Stiglitz, profesor ekonomije i dobitnik Nobelove nagrade sa Univerziteta Columbia, tvrdi da trpanje zemalja raznih oblika i veličina u istu ravan vodi lošim rezultatima i bacanju para. Kada ulaze u neku zemlju, Svjetska banka i MMF prvo vrše detaljne terenske istrage a zatim pišu strategiju pomoći. Stiglitz, koji je jedno vrijeme bio vodeći ekonomista Banke kaže da se istraga sastoji od obilaska najboljih hotela, da bi na kraju ministru finansija na potpis bila uručena već gotova forma ugovora koja je jednaka za sve i koja se sastoji od četiri koraka:

1. Privatizacija ili "mitozacija", kako je Stiglitz naziva, podrazumijeva prodaju velikih državnih preduzeća stranim ulagačima uz nerijetki procenat posrednicima prodaje. Zamislite razrogačene oči ruskih pregovarača kada im se ponudi 10 posto od prodaje nekoliko milijardi vrijednih preduzeća, nakon što dovoljno snize cijenu. Kada se radnici pobune, uvijek je lako reći da tako traži Svjetska banka. U bajci, prodaja najvrednijih preduzeća puni budžet. U stvarnosti, preduzeća odlaze po sniženim cijenama, a budžet se nadomješćuje rezanjem socijalnih troškova. Možda se ovo učini poznato sljedeći put kada čujete riječi: "Penzije i prihodi borcima se moraju smanjiti jer Banka i Fond tvrde da će zemlja bankrotirati."

2. Otvaranje tržišta kapitala – znači slobodni ulaz stranih špekulanata na finansijsko tržište. Formalno, ovaj potez privlači strani kapital i obogaćuje domaći novčani sistem. U stvarnosti, institucije poput Soroševog špekulantskog fonda uđu u Tajland, pokupuju sve moguće vrijednosne papire i drže ih dok vrijednost na berzama raste. Međutim, na prvi znak nevolje, špekulanti su neviđenom brzinom izgubili povjerenje u tajlandsku ekonomiju i povukli sav novac iz zemlje. Rezultat je bilo sunovrat valute i krah na berzama. Isti scenarij je uslijedio širom jugoistočne Azije. Mnogi stručnjaci optužuju ulagače da se ponašaju kao kockari koji se klade na lokalnim berzama. Čim neko posumnja u porast rizika, bježi glavom bez obzira, ostavljajući zemlju u haosu i bez para.

3. Uspostavljanje tržišnih cijena – podrazumijeva hitno povećanje cijena struje, gasa, prehrambenih proizvoda i ostalih potrepština koje država ne naplaćuje po zapadnim standardima, već ih,

---

²⁹ David C.Korten, (1995). *When Corporations Rule the World*, West Hartford, Kumarian Press.

eto, dijeli prejeftino. Komšije Hrvati već čekaju najavljena poskupljenja struje i plina slušajući vladina objašnjenja kako je to neophodno. U bajci, ova mjera puni državni budžet i diže vrijednost preduzećima koje prodaju poskupljene stvari (vidi pod Privatizacija). U stvarnosti, dolazi do socijalnih nemira, pada stabilnosti vlade i većeg straha stranih ulagača.

4. Slobodna trgovina – otvaranje granica svim stranim proizvodima, skidanje carina i poreza, i zabrana državi da štiti domaće industrije na štetu zdrave strane konkurencije. U bajci, ovaj korak pomaže potrošačima jer konkurencija smanjuje cijene. U stvarnosti, uticajne strane firme oduzimaju poslove domaćim industrijama koje će se načekati da ravnopravno uđu na strana tržišta.³⁰

Nagla liberalizacija trgovine u praksi se pokazala pogubnom za zemlje u tranziciji. Još davno, dok je bio generalni direktor IMF-a Michel Camdessus priznao je: "Naglo provođena liberalizacija u tranzicijskim zemljama vođena je protiv zdravog razuma."³¹

Susan Elmes, direktorica ekonomskog odjela na Univerzitetu Columbia, kaže da su mnoge kritike opravdane, ali da siromašne zemlje ne mogu očekivati da same određuju uslove i količinu posuđenih sredstava. To bi bilo isto kao da neko sam sebi posuđuje pare. Elmes još kaže da je normalno očekivati da Fond štiti interese bankara, jer ako ih niko ne zaštiti, onda oni više neće tamo ni ulagati, a to nije u interesu država u razvoju. Banka i Fond očigledno imaju dobre i loše strane. Međutim, postavlja se pitanje: zašto teret uvijek pada na najslabije zaštićene socijalne grupe?

3.1. Uticaji politike Svjetske banke i MMF na ekonomije zemalja u razvoju

Svjež primjer iz prakse upravo predstavlja Argentina, koja je nakon desetak godina ekonomske "reformе" pod tutorstvom MMF-a i Svjetske banke, ušla u očajničku ekonomsku krizu. Ekonomija je bila u problemima tri godine, nezaposlenost je naglo rasla, a zemlja došla u situaciju da više ne može otplaćivati strana dugovanja. Kako bi izašla iz krize, Argentina je počela pregovore o novoj injekciji stranog novca za otplatu kamata na stare dugove i obveze, te da bi zaustavila odlazak stranih ulagača. Takva "avantura" Argentinu je dovela do toga da MMF, koji je pristao osigurati novih 8 milijardi dolara kredita Argentini sa svrhom premošćivanja postojećeg stanja. To je bio samo nastavak paketa spasa od skoro 40 milijardi dolara kreditom MMF-a od 14 milijardi dolara koji je okosnica tog kredita. Međutim, slično kao i sa kreditima koje je Argentina dogovorila sa MMF-om i Svjetskom bankom u posljednjem desetljeću, kao i sa svim sličnim zajmovima MMF-a i Banke, i ovaj novi novac je došao uslovljeno.

---

³⁰ Gregory Palast, (2001) *IMF Four Steps to Damentation*, The Observer.

³¹ Nikolovska, N. i Sundać, D. (2001). *Scenarij za tranzicijski slom zemalja u tranziciji*, Rijeka, I.B.C.C.

Između ostalog, postavljen je zahtjev da Argentina promovira "fleksibilnost rada", te uklanjanje zakonske zaštite koja poslodavce sprečava u otpuštanju radnika, reforma "penzionog sistema" kako bi se generisala "nova štednja" smanjenjem povlastica za penzionisane radnike, smanjenje plata zaposlenima u administraciji, privatizacija finansijskih i energetskih djelatnosti vlade. Ti zahtjevi i neki drugi, razbjesnili su sindikalni pokret u Argentini, koji je u odgovorio opštim štrajkom koji je zaustavio privrednu aktivnost zemlje. Zbog tog posljednjeg paketa kredita, desetine hiljada radnika izašli su na ulice u znak protesta. To što MMF zahtijeva takve uslove nije nikakvo iznenađenje. Istraživanje Multinational Monitora pokazuje kako su MMF i Svjetska banka gotovo identične uslove nametnuli u mnogim zemalja.

Na osnovu pregleda stotina dokumenata o kreditima i projektima MMF-a i Svjetske banke, istraživanje Multinational Monitora daje detaljnu podršku u obliku dokaza kritičarima međunarodnih finansijskih institucija koji su duže vrijeme tvrdili kako one traže od zemalja Trećeg svijeta da prihvate politiku koja šteti interesima radnika. Multinational Monitor pregledao je dokumente o kreditima između MMF-a i Svjetske banke u 26 zemalja. Izvještaj je pokazao kako uslovi za zajmove tih institucija uključuju niz odredbi koje direktno potkopavaju radnička prava, radnu snagu i životni standard desetak miliona radnika. One uključuju:

- smanjenje javnog sektora;
- privatizaciju preduzeća u vlasništvu države sa otkazima koji se zahtijevaju prije privatizacije i često nakon privatizacije;
- promovisanje fleksibilnosti rada – zakonodavne promjene kako bi se uklonile prepreke da vlada i privatni poslodavci imaju mogućnost zapošljavanja i otkazivanja radnika;
- mandatna smanjenja plata, smanjenje minimalne plate ili zadržavanje iste razine, te širenje jaza u platama između zaposlenih u državnoj administraciji i menadžera;
- reforma penzionog sistema, uključujući privatizaciju koja smanjuje naknade za socijalno osiguranje za radnike.³²

MMF i Svjetska banka kažu kako te politike mogu uzrokovati neku kratkoročnu bol, ali su neophodne za stvaranje uslova za dugoročni rast i otvaranje novih radnih mjesta. Kritičari odgovaraju kako te mjere uzrokuju nepotrebnu patnju, te samo pogoršavaju siromaštvo i u stvari potkopavaju mogućnosti za privredni rast. Politike odražavaju, oni tvrde, nesklonost radu, a sklonost korporativnim interesima. Takođe, kažu kako se te politike vezane uz rad događaju u kontekstu širih paketa MMF-a i Svjetske banke za

---

³² Lloyd, V., Weisseman, R. (2001) – Against the Workers, *How IMF and World Bank Policies Undermine Labor Power and Rights*, The Multinational monitor, <http://multinationalmonitor.org/mm2001/01september/sep01corp1.html> (pristup ostvaren 20.06.2018.).

strukturalno prilagođavanje, koji naglašavaju liberalizaciju trgovine, usmjeravanje ekonomije prema izvozu i recesione rezove u vladinoj potrošnji, makroekonomske politike koje dodatno rade na napredovanju korporativnih interesa na štetu radnika.

Možda je najkonzistentnija tema u kreditima MMF-a i Svjetske banke za strukturalno prilagođavanje smanjenje veličine administracije. Tipično, to znači da vlada treba određene djelatnosti izdvojiti u privatni sektor, te da treba smanjiti potrošnju i broj zaposlenih u onim područjima odgovornosti koje zadrži. Podrška MMF-a i Svjetske banke smanjenju administracije unaprijed je predodređena, prije svega pretpostavci da privatni sektor uglavnom radi efikasnije od vlade. Na takav način, dužnosti administracije će biti smanjene na uski krug aktivnosti koje privatni sektor ne može ili ne radi bolje, te na nekoliko odgovornosti koje u suštini pripadaju javnom sektoru.

U svom izvještaju "Strategija za razvoj privatnog sektora"³³ Svjetska banka daje prednost privatnom sektoru i tvrdi kako privatni sektor bolje radi posao dostavljanja pomoći vrlo siromašnima nego javni sektor, te da siromašni više vole usluge privatnog sektora nego vladinog. Drugi razlog za smanjivanje administracije je prioritetna briga MMF-a i Svjetske banke za eliminisanjem vladinog deficita. Institucije traže smanjenje javne potrošnje kao način za zatvaranje i eventualno eliminisanje manjka između prihoda i rashoda, iako osnovna Keynesova ekonomija predlaže zemljama u razvoju sa slabim rastom upravljanje deficitom kako bi se podstakla ekonomska ekspanzija.

U jednom od svojih djela, Stiglitz kaže: "Keynes bi se u grobu okrenuo kada bi mogao vidjeti šta je nastalo od njegovog djeteta".³⁴ U većini zemalja, bogatih ili siromašnih, vlada je najveći poslodavac. U siromašnim zemljama, sa slabo razvijenim privatnim sektorom, vlada je često dominantna snaga u nacionalnoj ekonomiji. Nagli i masovni rezovi u javnoj potrošnji mogu desetine ili stotine hiljada ljudi ostaviti bez posla i doprinijeti bujanju nezaposlenosti i nastavno smanjenju pregovaračke moći svih radnika.

U Nikaragvi, na primjer, Chamorrova je administracija, koja je došla nakon revolucionarne sandinističke vlade, radila sa MMF-om na smanjenju javnog sektora. U prve tri godine novog režima, broj vladinih zaposlenika se smanjio sa 290.000 na 107.000. U 1999. godini, vlada je ukinula više od 18 000 dodatnih poslova. Zatvaranje ili smanjenje državnih banaka "proizvelo je smanjenje sa 9.100 zaposlenih u 1990. godini. na 3.500 u 1993. godini" i bila je prva u seriji reformi finansijskog sektora, a koje su rezultirale manjim brojem zaposlenih na platnoj listi vlade, a većim stranim

---

³³ World Bank Group Private Sector Development Strategy http://rru.worldbank.org/Documents/PapersLinks/WBG_PSD_Implementation_Progress_Report_June_2003.pdf (pristupljeno 14.06.2018.).

³⁴ Joseph Stiglitz, (2002) *Die Schatten der Globalisierung*, Siedler, Berlin, str. 27.

vlasništvom nad nikaragvanskim poduzećima, prema navodima izvještaja Nikaragve MMF-u.

Dramatično smanjenje vladine administracije za dvije trećine djelomično je uzrokovano zajedničkim vladinim pokušajem "micanja sandinista sa radnih mjesta u administraciji", kako kaže Marie Clarke iz Quixote Centra, ali je, takođe, bilo dirigitirano i uslovljeno od strane MMF-a i Svjetske banke kroz seriju sporazuma o kreditima u 90-tim. Kredit Svjetske banke za ekonomski oporavak iz 1991. godine bio je namijenjen kao pomoć "smanjenju i restrukturiranju javnog sektora". Stalno smanjivanje broja zaposlenih u administraciji je stalan kriterij koji je uključen u zajmove MMF-a i Svjetske banke, sa specifičnim smanjivanjima koji su odreneni kao dokaz pridržavanja Nikaragve uslovima strukturalnog prilagođavanja.

Druge zemlje su bile svjedoci sličnog slabljenja javnog sektora pod tutorstvom MMF-a i Svjetske banke. U Keniji vlada je otpustila 50 000 radnika od 2000. do 2002. godine. U Ugandi je do 1997. godine veličina javnih službi smanjena za pola na 150.000, a vladin je cilj bio 58 100 zaposlenih do juna 1997. godine. U Jemenu dokument MMF-a iz 1999. godine govori o planovima za reformu javne službe koja bi trebala smanjiti broj zaposlenih za 20%. U Zambiji je 20% javnog sektora otpušteno 1998 i 1999. Dokumenti MMF-a o kreditu postavili su cilj – smanjenje zaposlenih u administraciji od 110.000 (u 2000. godini) na 10.000 do 12.000.³⁵

Smanjenje javnih službi koje je uključeno u uslove MMF-a i Svjetske banke često je povezano sa privatizacionim planovima, tj. uz instrukcije MMF-a i Svjetske banke vlade pristaju na otpuštanje hiljade radnika kako bi poduzeća pripremili za privatizaciju. Ali sama privatizacija često je povezana sa novim krugovima smanjivanja, ali i sa napadima privatnih poslodavaca na sindikate i zahtjevima za smanjivanjem plate.

Proces privatizacije koju podržavaju ili uslovljavaju MMF i Svjetska banka je različit. Institucije su nadgledale kompletne privatizacije u ekonomijama kojima je prije dominiralo državno vlasništvo, uključujući bivše komunističke zemlje u Srednjoj i Istočnoj Europi, kao i mnoge zemlje u razvoju sa jakim uticajem države na ekonomiju, i, takođe, privatizacije usluga koje se većinom održavaju u javnom sektoru u bogatim zemljama, kao što je snabdijevanje vodom i kanalizacija, zdravstvo, ceste, aerodromi i poštanske usluge. U Argentini, prema navodima Svjetske banke, "gotovo sve javne usluge i preduzeća u državnom vlasništvu" su privatizirana, uključujući poštanske usluge. U Ekvadoru, vlada izvještava kako su tenderi provedeni ili se provode za privatno upravljanje ili vlasništvo nad gradskom kanalizacijom, vodosnabdijevanjem, morskim lukama i naftnim rafinerijama. U Malaviju, napori za masovnom privatizacijom uključuju

---

³⁵ Lloyd, V. i Weisseman, R. (2001). Against the Workers , *How IMF and World Bank Policies Undermine Labor Power and Rights*, The Multinational monitor. <http://multinationalmonitor.org/mm2001/01september/sep01corp1.html>, (pristupljeno 16.06.2018.)

"izdvajanje, privatizaciju ili stečaj specifičnih usluga i agencija četiri najveća ministarstva (zdravstvo i stanovništvo, obrazovanje, transport i javni radovi, te poljoprivreda i navodnjavanje), kako se kaže u vladinom prijedlogu prema MMF-u, a "vlada, takođe, namjerava povećati učešće privatnog sektora u drumskom sektoru, u četiri zemlje u Africi. U Urugvaju su privatizovane luke i putevi. U Gani je, Svjetska banka 2001. godine realizaciju kredita od 110 miliona dolara, uslovila provođenjem sedam prioriternih koraka koji su uključivali povećanje cijene električne energije za 96% i cijene vode za 95%, te zahtjeve da vlada Gane javni servis vodosnabdijevanja prepusti na upravljanje privatnim multinacionalnim kompanijama.³⁶ Poznati sociolog, Michael Goldmann tvrdi da mnogi industrijski analitičari predviđaju da će vrlo brzo pristup čistoj vodi biti mogući izvor novih konflikata i ratova, te jednako dragocjen kao što je danas pristup naftnim izvorima.³⁷

Zanimljiva je činjenica da 91% kredita za vodu i sanitarije Svjetske banke je uključivalo i povećanje cijene za uslugu snabdijevanja pitkom vodom. Pritom, više od 50% tržišta pitkom vodom kontrolišu svega tri korporacije: Suez, Vivendi i RWE. Suez je vlasnik manjih podružnica u preko 120 zemalja i već 100 miliona ljudi ovisi o vodi koja je njegovo vlasništvo. I korporacije iz drugih sektora počinju vodu shvaćati kao unosan biznis i dobru priliku za tržište, pa su velika ulaganja već pokrenuli Enron, Bechtel i Monsanto. Svjetska banka je s General Electricom i fondom Georga Sorosa osnovala Globalni energetska fond koji će poticati dalju privatizaciju i energije i vode po svijetu.³⁸

Radnički sindikati nisu u potpunosti protiv privatizacije. Pogotovo u slučaju Srednje i istočne Evrope, ali, takođe, i u mnogim zemljama u razvoju, sindikati su se složili kako privatizacija nekih vladinih djelatnosti može biti dobra. Međutim, oni su insistirali na zaštitnim mjerama kako bi osigurali da privatizacija poveća efikasnost, a ne privatno pljačkanje javne imovine, te su insistirali na poštovanju osnovnih radničkih prava i interesa. Ipak, te zaštitne mjere u najvećem broju nisu stavljene na snagu. "Nažalost, sindikalne prijedloge u pogledu oblika privatizacije, regulatornog okruženja i tretmana radnika, većinom nisu slušali za vrijeme vala masovne privatizacije u srednjoj i istočnoj Evropi", kaže Menunarodna konfederacija slobodnih sindikata (ICFTU) u izvještaju koji je objavljen prije jesenskih sastanaka MMF-a i Svjetske banke 2001. godine. MMF i Svjetska banka

---

³⁶ Grusky, S. (2001). *Privatization Tidal Wave IMF/World Bank Water Policies and the Price Paid by the Poor*, The Multinational monitor.

<http://multinationalmonitor.org/mm2001/01september/sep01corp2.html>, (pristupljeno 14.06.2018.)

³⁷ Goldman, m. (2005).. *Imperial Nature: The World Bank and Struggles for Social Justice in the Age of Globalization*. New York: Yale University Press, STR. 232.

³⁸ Vandana, S. (2000). , *The World on the Edge. U Will Hutton i Anthony Giddens Global Capitalism*, New York: The New Press, str. 112-129.

priznaju neke od svojih grešaka u Srednjoj i Istočnoj Evropi, bilježi ICFTU, ali "slične greške ponovile su se u srednjoj i istočnoj Evropi i drugim regijama." ICFTU-ov izvještaj naglašava slučaj Pakistana gdje je vojna vlada planirala, uz pomoć Svjetske banke, veliku privatizaciju. Podrška Banke ovoj inicijativi dolazi uprkos mogućoj zloupotrebi u privatizovanju monopola prirodnih usluga, naročito zbog manjka demokratske kontrole i odbijanja vlasti da pregovaraju sa sindikatima na koje utiče privatizacioni program", kaže ICFTU.

U Brazilu je vlada tokom procesa privatizacije u periodu 1991.-1998. zaradila 85 milijardi dolara od prodaje kompanija u njenom vlasništvu, ali je istovremeno potrošila 87 milijardi dolara na pripremu tih kompanija za privatizaciju i investiranje u njih. Nakon 1982. godine dugovi zemalja u razvoju skočili su na 839 milijardi dolara, a 1987. godine već su bili na bilionu i 300 milijardi dolara. Ne samo da su dugovi i dalje rasli, već su sada kroz "prilagođavanje" zemlje u razvoju praktički sve manje upravljale pojedinim sektorima u svojim društvima i na kraju sve manje sa svojom sudbinom. Istovremeno, banke u SAD-u i Europi zarađivale su kao nikada do tada te su isplaćivale velike zarade i dividende "najzaslužnijim" ljudima. Dugovi su postali nenaplativi i svima je jasno da se kod ovako zaduženih zemalja ne mogu smanjiti. Pored toga, svakome je jasno da se ukupni dug ne može ni naplatiti. Jedini razlog ovakvom gomilanju duga je kontrola zemalja u razvoju, budući da ih se u svakom trenutku može ucijeniti dugom. Naime, u razdoblju između 1980. i 1986. godine grupa od 109 zemalja dužnika platila je samo na ime kamata svoga vanjskog duga 326 milijardi dolara. Na ime glavnice tog duga otplaćeno je 332 milijarde dolara, zajedno, dakle, 658 milijardi dolara. Usprkos tako nevjerovatnom iznosu, tih istih 109 zemalja 1986. godine još uvijek duguje 882 milijarde dolara.³⁹

Još jedno osnovno načelo kreditnih programa MMF-a i Banke je promocija "fleksibilnosti rada" ili "pokretljivosti rada", koja predstavlja ideju po kojoj bi preduzeća imala mogućnost zapošljavanja i otpuštanja radnika ili izmjene odredbi i uslova rada, uz minimalne regulatorne restrikcije. Teorija koja stoji iza fleksibilnosti rada je sljedeća: ako se radnu snagu tretira kao bilo koju drugu robu uz mogućnost preduzeća da zapošljava i otpušta radnike kao što mogu sa komadom mašine, onda će tržišta biti efikasnija. Uspješna operativna tržišta će tada podstaknuti ekonomski rast. Kritičari kažu da ova teorija ne stoji. Bivši glavni ekonomist Svjetske banke, Joseph Stiglitz, opisao je ovaj problem Multinational Monitoru: "Kao dio doktrine o liberalizaciji, Washingtonski Konsenzus"⁴⁰

---

³⁹ William F. Engdahl, (2000). *Stoljeće rata – Anglo-američka naftna politika i novi svjetski poredak*, Zagreb, AGM, str. 316.

⁴⁰ The IMF and the Washington Consensus: A Misunderstood and Poorly Implemented Development Strategy, <http://www.colombiainternacional.org/Doc%20PDF/EU-TheIMFWashingtonConsensus.pdf>, (pristupljeno 20.06.2018.).

kaže: "Učinite tržište rada fleksibilnijim". Pretpostavlja se kako će veća fleksibilnost dovesti do smanjenja nezaposlenosti. Popratni učinak o kojem ljudi nisu željeli razgovarati je da će to dovesti do manjih plata. Ali manje plate će generisati veća ulaganja i veću potražnju za radnom snagom. Tako da će doći do dva pogodna učinka: stopa nezaposlenosti će pasti, a povećaće se otvaranje novih radnih mjesta zbog toga što su plate niže. "Dokazi iz Latinske Amerike ne potvrđuju ove zaključke", rekao je Stiglitz. "Fleksibilnost plaća nije povezana sa manjom nezaposlenosti. Niti je bilo više otvaranja novih radnih mjesta." Gdje je "fleksibilnost tržišta rada osmišljena da ljude makne sa manje produktivnih na viša produktivna radna mjesta", prema Stiglitzu, "previše često je ona ljude sa manje produktivnih radnih mjesta maknula u nezaposlenost, što je još niža produktivnost.

Zaista, neki materijali MMF-a i Svjetske banke fleksibilnost rada tretiraju skoro kao kodeks za masovna otpuštanja. Na primjer, "strukturalni ogledni primjerak" u dogovorima Nikaragve i MMF-a je u tome da zemlja "nastavi primjenu programa pokretljivosti radne snage sa ciljem smanjivanja pozicija javnog sektora. S gledišta radne snage, bit problema je u tome što verzija MMF-a i Svjetske banke o fleksibilizaciji rada u praksi znači ukidanje zakonske zaštite za radnike.

U Hondurasu je veća fleksibilnost rada uvedena iz razloga što su "kolektivni ugovori u velikim preduzećima često previše rigidni" temeljem dokumenta Svjetske banke. U Ekvadoru je korištenje ugovora na određeno vrijeme prikazivano u dokumentu MMF-a kao način promocije fleksibilnosti rada. U svojoj preporuci novoj meksičkoj Vladi, Svjetska banka je jasno rekla koliko je dalekosežna njena promocija fleksibilnosti rada. Banka podržava Meksiko u polaganom brisanju širokog aspekta radničkih prava i zaštite: "trenutnog sistema isplate otpremnina, kolektivnog pregovaranja i obaveznih ugovora na nivou industrije, obaveznog članstva u sindikatu, obaveznog dijeljenja profita, restrikcija kod vremenskih, ugovora na određeno vrijeme i ugovora za pripravnike, zahtjeva za napredovanjem na osnovu staža kod poslodavca, registracije programa za osposobljavanje koje omogućuje poduzeće, odgovornost za radnike podizvođača. Nakon toga, desilo se to da su u mnogim zemljama, radnici su svoje "niskoproduktivne" poslove zamjenili sa nezaposlenošću.⁴¹

U Argentini je novac spasenja iz augusta 2001. godine uslovljen smanjenjem plata za 13% u javnom sektoru. U Bjelorusiji, prema dokumentima MMF-a Vlada radi na "liberalizaciji" tržišta rada kako bi "povećala fleksibilnost" plata, naročito u državnim poduzećima. Nigerijska Vlada je u dokumentu MMF-a iz 1999 godine izjavila kako su povećanja plata u 1998. godini "djelomično smanjena". U Turskoj je vlada u

---

⁴¹ Stiglitz, J. (2001). *The IMF's Missed Opportunity*, Project Syndicate.

<http://globalpolicy.org/component/content/article/209/42952.html>, (preuzeto 16.06.2018.)

dokumentima o kreditu MMF-a iz 1999. godine pristala na ograničavanje javnog sektora i povećanje minimalne plaće na nivou stope inflacije. Taj je stav ponovljen i u 2000. i u 2001. godini. Dekompresija plata je prisutna u dokumentima o kreditima MMF-a i Banke i uslov je koji je primjenjen u Gani, Keniji, Ugandi i Zambiji, između mnogih drugih. Ove institucije (MMF i Svjetska banka) imaju pripremljena opravdanja za protivljenje povećanju plata.⁴²

Reforma penzionog i socijalnog osiguranja se pojavila kao visoki prioritet MMF-a i Svjetske banke u posljednjim godinama, s time da vodstvo ima Svjetska banka. Svrha ovih prijedloga Svjetske banke i MMF-a u ovom području su niže naknade koje se daju u kasnijim godinama i privatizacija socijalnog osiguranja. U Nikaragvi, na primjer, jedan od kriterija uspješnosti za daljnju podršku MMF-a je prihvaćanje drastične reforme penzionog osiguranja, uključujući povišenje dobi za odlazak u penziju, povećanje minimalnog vremenskog razdoblja uplaćivanja doprinosa za dobijanje naknade te podizanje nivoa doprinosa radnika. Izvještaj Svjetske banke o nikaragvanskom sistemu socijalne sigurnosti iz 1999. godine zaključuje: "Parametri sistema moraju biti redefinisani i treba uvesti obvezno definisan sistem doprinosa koji se zasniva na individualiziranim kapitalnim računima". Banka je preporučila da se ti računi vode u privatnim kompanijama koje će se odrediti kroz "menunarodno konkurentni proces tendera". Napravljen pod nadzorom Svjetske banke nikaragvanski novi penzioni sistem će "povećati rate doprinosa, povećati starosnu dob za odlazak u penziju, standardizirati uslove, smanjiti stope zamjene, povećati efikasnost prikupljanja i učiniti strožijim pravo na naknadu za nesposobnost". Po novom sistemu, Nikaragva je zadovoljila provedbene kriterije MMF-a: ukupni iznos doprinosa se udvostručio, obavezna dužina staža za odlazak u penziju je povećana za skoro 10 %, a dobna starost za odlazak u penziju je povećana za skoro jednu dekadu.

Politika koja je nametnuta Nikaragvi forsirala se svuda u svijetu. U Boliviji je, pod instrukcijama Svjetske banke, Vlada 1996. godine privatizovala svoj penzioni sistem, mijenjajući definisanu naknadu i državno vođen sistem za sistem individualnih kapitaliziranih računa u kojemu su definirani doprinosi i koji je u privatnom vlasništvu. MMF je u svom dokumentu iz 1998. godine naglasio kako je u Turskoj "očigledno potrebna široka reforma sistema socijalne sigurnosti" te detaljni turski planovi za povećanje minimalne starosne dobi za penzionere, proširenje vremenskog razdoblja za uplatu doprinosa kako bi se dobila penzija i povećanje nivoa doprinosa. U MMF-ovu izvještaju iz 1999. godine Turska je naznačila kako je njen novi zakon o socijalnom osiguranju postigao sve te ciljeve, čak nadmašujući prijedloge iz dokumenta iz 1998. godine. Izvještaj iz 2000.

---

⁴² Lloyd, V. i Weisseman, R. (2001). , *Against the Workers , How IMF and World Bank Policies Undermine Labor Power and Rights*, The Multinational monitor. <http://multinationalmonitor.org/mm2001/01september/sep01corp1.html>, (pristupljeno 16.06.2018.)

godine najavio je plan kojim se namjerava preduzeti novi krug reformi, uključujući privatizaciju socijalnog osiguranja.

ICFTU izvještava kako je Svjetska banka uključena u proces penzione reforme, sa pojačanim traženjem privatizacije, u više od 60 zemalja u zadnjih 15 godina. Dean Baker, tadašnji kodirektor washingtonskog Centra za ekonomiju i istraživanje politika, kaže kako podrška Banke privatizaciji socijalnog osiguranja nije zasnovana na dokazima o tome što je efikasno u penzionom sistemu. "Jednostranost Svjetske banke u promociji privatizovanih sistema je čudna", kaže on, "s obzirom da dokazi, uključujući podatke iz materijala Svjetske banke, pokazuju kako su dobro vođeni sistemi javnog sektora, kao što je sistem socijalne sigurnosti u SAD-u, daleko efikasniji od privatizovanih sistema.

Administrativni troškovi privatizovanih sistema, kao što su u Engleskoj i Čileu, više su od 1500 % skuplji od onih u SAD-u." Baker dodaje kako "dodatni administrativni troškovi privatizovanog sistema dolaze direktno od novca koje bi, inače, primili penzioneri, te smanjuje njihovu penzionu naknadu za gotovo jednu trećinu u poređenju sa dobro vođenim javnim sistemom socijalnog osiguranja. Administrativni troškovi koji su izvučeni iz radničkih uštedevina u privatizovanom sistemu naknade su i provizije za finansijsku industriju, što objašnjava njen interes za promociju privatizacije u SAD-u i drugdje."⁴³

Sa velikim zanimanjem praćen je pokušaj dogovora "stand by" aranžmana MMF-a sa Bosnom i Hercegovinom. Uslovi za ovaj aranžman zvuče tako poznato. MMF je zatražio da se u Federaciji BiH donesu mjere štednje u zajedničkom iznosu od 414 miliona KM, što bi uključivalo kresanje mnogih budžetskih izdataka namjenjenih prije svega socijalnim kategorijama, te smanjenje plata, čemu se sindikati i socijalne kategorije žestoko protive, te su najavili masovne proteste. I danas je potpuno vidljivo da su svaki pregovori oko produženja "stand by" aranžmana bremeniti brojnim uslovljavanjima, koja imaju najmanje veze sa ekonomskom logikom i ekonomskim zakonitostim.

3.2. Bankarski kolaps u SAD

Kriza američkih investicionih banaka izazvala je lančanu reakciju na berzama cijelog svijeta. Berzovni indeksi od New Yorka preko Frankfurta do Tokija pali su za četiri do šest posto.

Od izbijanja američke finansijske krize prošlo je dosta meseci I godina, a i dalje stižu loše vijesti. Stečajni velikih banaka prouzrokuju nervozno reagovanje berze u Evropi i Aziji.

---

⁴³ Vincent Lloyd, Robert Weisseman, *Against the Workers, How IMF and World Bank Policies Undermine Labor Power and Rights*, The Multinational monitor, 09.09.2001., <http://multinationalmonitor.org/mm2001/01september/sep01corp1.html>, (pristupljeno 10.06.2009.).

Treća američka investiciona banka po veličini, Merrill Lynch, uspjela se spasti u posljednji čas. Nju je preuzela Bank of America, najveća američka poslovna banka i to za povoljnih 50 milijardi dolara. I nekadašnja najveća osiguravajuća kuća na svijetu AIG prisiljena je na restrukturiranje kako bi se domogla svježeg kapitala, jer i vrijednost njenih deonica je drastično pala.

Interesovanje javnosti usmjereno je sada, prije svega, prema najvećoj svjetskoj kompaniji iz oblasti osiguranja, AIG-u, koji je prema medijskim izveštajima takođe u krizi. Njegova vrijednost je pala za više od 60 posto, a vodeće agencije za ocjenu kredibilitnosti su mu smanjile kredibilitnost. Tada su vlasti američke savezne države New Yorka izdale su posebno dopuštenje da se pomogne likvidnost AIG-a s 20 milijardi dolara.

ZAKLJUČAK

Ko je god rekao da se ekonomija može isplanirati i predvideti, nije bio u pravu. Iz ovog rada je vidljivo koliko samo „kreativna“ može biti jedna ekonomija. Taman kada sve ide po planu, kada je prosperitet zagantovan, stvari krenu naopako. Možda smo najviše to mogli zaključiti iz perioda velike krize, koja je dokaz da pretjerana proizvodnja i višak novca ne vodi stabilnosti tržišta.

Svaka od kriza donijela je skoro iste prateće efekte: visoku nezaposlenost, siromaštvo, pad investicija i jako visoke troškove po svijet. Vidljiv primjer velikih izdataka je i rat u Iraku, Iranu, Libiji, Siriji... *Joseph Stiglitz*, bivši ekonomist Svjetske banke, je izjavio da bi se ukupni trošak rata u Iraku mogao popeti na 1 do 2 biliona \$. Zar je vredno ovoliko uložiti u hvatanje jednog zločinca?! Nikada se nije saznalo koliki su ti troškovi stvarno iznosili. Ali stvari su dosta drugačije nego što se čine.

Popularnost kredita za refinansiranje porasla je i zbog odluka Centralne banke da u zbir kreditnih zaduženja uđe i iznos pozajmice po tekućem računu. Dakle, većina klijenata će imati problem da svoja dugovanja izmire, a kao izlaz iz takve situacije pominju se refinansirajući krediti. Pred većinu klijenata postavlja se problem kako da dug izmire. Postoje dva izlaza iz takve situacije. Prvi je da banke ne zahtijevaju od klijenata da sami izmire dug, već da one iz svojih rezervi omoguće sredstva za pokrivanje tog duga. Naravno, ovaj način je dobar za klijente, ali ne i za bankare. Drugi izlaz predstavljaju krediti za refinansiranje, a ovo je način koji pogoduje bankarima, jer oni na taj način zarađuju i pri tom ne moraju da izdvajaju sredstva iz svojih rezervi.

Mala i srednja preduzeća su sinonim za privatni sektor i za preduzetništvo i ona treba da budu motor ekonomskog razvoja uz poljoprivredu. Razvoj preduzetništva je upravo ono što je prisutno u Evropi i svijetu i ono na čemu treba bazirati dalji privredni i ekonomski razvoj i Bosne i Hercegovine. Osnovna komparativna prednost malih i srednjih preduzeća je u tome što su fleksibilna u smislu adaptiranja na brze promjene i mogućnosti zadovoljenja zahtjeva tržišta. Ova preduzeća mogu veoma brzo da modifikuju postojeće, kao i da uvedu nove načine poslovanja, a sve u

cilju maksimalne satisfakcije potrošača i postizanja tržišnog uspjeha. Satisfakcija potrošača – uspjeh malih i srednjih preduzeća – bolje funkcionisanje cjelokupne privrede, je lanac za postizanje ukupnog pojedinačnog i društvenog (državnog) uspjeha, uz ogromnu redukciju javne potrošnje.

Bosna i Hercegovina bi trebalo da bude u stanju da izdrži finansijske probleme koji dolaze, ali će to u velikoj mjeri zavisiti od toga da li će BiH primijeniti mnogo jače i kredibilnije vidove ekonomske politike nego što je to činila u prošlosti, a da se to sve ne odražava na klijente, odnosno građane. U ovako složenoj ustavno-pravnoj strukturi i izuzetno komplikovanoj političkoj situaciji, teško je očekivati boljitak u skoroj budućnosti.

IMPACT OF THE WORLD BANK ON DEVELOPING COUNTRIES

Nemanja Zupljanin, MA

Abstract: Capital flows, together with trade flows and technology transfer represent the most significant forms of interconnection of national economies within the international economic system. The experience of the last few decades indicates the significant quantitative and qualitative changes in capital flows in the international contexts. This was especially reflected on the relations between industrialized and developing countries. Namely, these relations resulted in the outbreak of the crisis of external indebtedness of a large number of developing or transition countries that has undoubtedly become the central point of stability hence of instability of the existing international economic system.

At the same time, this crisis reaffirmed the thesis of the growing interconnection and interdependence of developed and developing and transition countries in addressing the key issues of world economic development. At the beginning of the 1980s, the outbreak of the external indebtedness of developing countries proved to be a direct consequence of the drastic decrease in the net inflow of foreign financial resources from industrialized countries to developing countries, hence of the reduction of the so-called positive resource transfer.

The main objective and task of this paper is to explore the position and role of the World Bank, therefore to explain the impact of the World Bank on the economies of developing countries.

Keywords: *World Bank, activities, crisis, debt forgiveness.*

L I T E R A T U R A

1. Calvin, P. (2000), *The Great Depression 1929-1939.*, Palgrave Macmillian.
2. Čučuk A., (2008). *Finansijska globalizacija*, Data Status, Beograd.
3. Dašić, D. (2007). *Principi internacionalne ekonomije*, Data Status, Beograd.
4. Đukić Đ., Đukić M., (2009), *Svetska ekonomska kriza i ekonomska politika Srbije u 2009. godini*, SA, Beograd.
5. Feldstain, M. (1991). *The Risk of Economic Crisis*, University of Chicago, U.S.A.

6. Radović D., Milić Ž., Radović B., (2009). *Uticaj ekonomske politike na strategiju promene proizvodnog preduzeća*, Ekonomski vidici, Beograd.
7. Stojanov, D., (1985). *Ekonomska kriza i ekonomska politika: (neoklasičari, Keynes, Friedman, Marx)*. Informator, Zagreb.
8. Vujović, D. (2009). *Globalna finansijska kriza: poruke i pouke za kasne tranzicione privrede*, Univerzitet Singidunum, Beograd.
9. Narodna banka Srbije, <http://www.nbs.yu/>
10. Ministarstvo finansija i ekonomije, <http://www.mfin.sr.gov.yu>
11. Svetska Banka (WB), <http://www.worldbank.org/>
12. Međunarodni Monetarni Fond (IMF), <http://www.imf.org/>

Časopisi:

1. Biznis i finansije, broj 20, jun 2006.
2. The Washington Times Accounting Office, 2005.
3. TON energija boja, 48/2010.
4. Businessweek, oktobar, br. 9, 2000.
5. LD–lider direktor, april / septembar 2010.

Internet:

1. www.agropress.org.rs
2. www.bifonline.rs.
3. www.CNNMoney.com
4. www.crier.rs
5. www.crisismagazine.com
6. www.nbs.rs
7. www.speculative-investor.com
8. www.tradingeconomics.com
9. www.WorldcatLibrary.com